

Helytörténeti pályázat – 2022 „Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és történelmi vármegyéi (Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa, Ung) múltjának történetéből”

témakör: Gyülekezettörténet a 20. században.

szerző: dr. Dezső Bálint

A Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség Gyülekezeti Házának története

Városunk történelme iránti érdeklődő nyíregyházi reformátusként már egy ideje célzottan keresem az írásokat, gyűjtöm az adatokat a Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség történetéről, így az épített örökségéről is.

Az adatgyűjtés során feltűnt, hogy a „református fundus” – ahogy Margócsy József tanár úr nagyszerű könyvében, *„Az utcák, terek, emléktáblák - fejezetek a régi Nyíregyháza életéből”* című művében nevezi a református egyház belvárosi épületkomplexumát –, azaz a református egyházi épületek közül a gyülekezeti házról kevés szó esik, a története nincs feldolgozva, és a 2000-ben megépült új gyülekezeti ház mintha kissé háttérbe is szorította volna korábbi párját.

Adatgyűjtéseimet a régi gyülekezeti házra irányítottam, amely során mindjárt azzal a meglepő ténnyel találtam szemben magamat, hogy az épület nem is olyan régi, éppen idén tölti 80 éves fennállását. Ez még inkább arra az elhatározásra sarkallt, hogy megírjam a Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség gyülekezeti házána történetét. Elhatározásomat inspirálta az is, hogy a Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára által meghirdetett helytörténeti pályázat egyik témája idén is a „Gyülekezettörténet a 20. században”, amely témára ráilleszhető a gyülekezeti ház története.

Bevezetésként szeretném röviden bemutatni a nyíregyházi református egyházat és a református templomot. A Nyíregyháza régi, a XIII. század második feléből származó kőtemploma nagyjából a ma álló templomtól északra, az új lelkeszi hivatal és gyülekezeti ház helyén állt, amelyet a XV. században késő gótikus stílusban átalakítottak. A török időkben a térséget nagyon hátrányosan érintette az ország három részre szakadása, amely részek ütközőzónájába esett Nyíregyháza, így a település idővel elnéptelenedett, a temploma romba dőlt. A reformációt követően a térség többi településéhez hasonlóan az itt lakók is a református vallást választották, a templomot a református egyház használta, már amikor egyáltalán lakott volt a település. Az 1630–40-es években hajdúkat telepítettek le itt, akik szintén a református egyház tagjai voltak Bocskai István fejedelem ideje óta.

A fennmaradt adatok szerint a régi templom épületét 1654-ben újjáépítették, 1764-ben, renoválták¹, majd 1809-ben a templomot övező erődfalat elbontották². A gyarapodó egyházközség vezetői már az 1860-as évek elején megfogalmazták egy új templom építésének igényét és megkezdtek rá a gyűjtést. 1873 áprilisában lebontották a középkori épületet, és május 12-én letették az új templom alapkövét. 1874 elejére már tető alá került az új, ma is meglévő templom, és 1874 január elején megtarthatták benne az első istentiszteletet. Teljes egészében a toronnyal és a belső bútorzattal együtt majd csak tíz évvel később készült el, és 1883. július 3-án szentelte fel ünnepélyes keretek között Révész Bálint püspök és Lukács Ödön lelkész³.

Szép új, nagy temploma lett a nyíregyházi református gyülekezetnek, de a gyülekezeti élethez, a templomon kívül megszervezhető gyülekezeti alkalmak, események megtartására alkalmas épület nem állt rendelkezésre. 1906-ban Bartók Jenő parókus lelkész megalapította a gyülekezet Polgári Fiúiskoláját, amely az indulása után a templom mellett kapott új épületet.

A gyülekezet létszámában és lélekben is gyarapodott, már az új, tágas templom is kicsinek bizonyult a nagyobb ünnepeken, ezért 1936-ban karzattal bővítették a templomot, amely az általános felújítás mellett ugyanekkor kap órát a homlokzatra, majd 1938/39-ben új orgona kerül az átalakított karzatra.

A református egyház infrastruktúrája nagy fejlődésen, bővülésen ment át, ugyanakkor a templomon kívüli gyülekezeti életnek továbbra sem volt színtere, a társasági és kulturális összejöveteleknek nem volt helyszíne. Így felmerült az igény egy gyülekezeti házra, egy olyan épületre, amely nagyszabású összejövetelekre, világi ünnepek megtartására alkalmas.

Megfogalmazódik a gyülekezeti ház iránti igény

A tanulmányomnak ezen fejezetét onnan érdemes kezdeni, hogy Magyarországon, azon belül is különösen a Tiszántúlon az 1930-as évekre kibontakoztak és erőre kaptak az úgynevezett ébredési mozgalmak, azaz protestáns egyházak vallásos megújulását szorgalmazó egyházon

¹ Cservenyák László-Mező András: Nyíregyháza története - Nyíregyháza, 1987., 20-21. oldal

² Garai Péter: Romantikus építészeti kalandozások – Nyíregyháza és környéke, 2. RÉSZ

³ Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák IV. (96. o.) – Újabb híradások a régi Nyíregyháza életéből – 1997.

belüli csoportok, irányzatok. A református egyházon belüli ébredési mozgalmak egyik meghatározó köre a Bethánia Egylet volt, amelynek a vezetőségébe tartozott Bereczky Albert későbbi püspök.⁴ A másik, jóval radikálisabb csoport a Békefi Benő nyíregyházi segédlelkész által létrehozott Református Gyülekezeti Evangélizáció Baráti Társasága volt, amelyhez 1940-ben csatlakozott Bereczky Albert is, aki intenzíven közreműködött a Társaság által kiadott Nyírségi Virrasztó, majd később a Magyar Református Ébredés nevű lapok szerkesztésében⁴.

Békefi Benő – aki később szintén püspök lett – a debreceni teológiai évek és a dévaványai segédlelkészi szolgálat után az országos evangelizációs mozgalmaknak szentelte idejét és ennek keretében megszervezte az Ébredés Diakonissza Testvérházat 1939-ben. Több egyházkerületben próbálta befogadtatni a Testvérházat, míg végül a Nyíregyháza-Városi református egyházközség presbitériuma 1940-ben befogadta és működtetésének fele költségét magára vállalta, így ilyen mértékben az egyházközség vált fenntartójává.⁵ Nyíregyházán az Ószőlő utca 175. számú házban helyezték el a Testvérházat. Ott nyílt meg egyúttal Magdaléneum néven a „bukott lányok otthona”, ahol 12-20 lány kapott helyet gyermekével, amelynek Békefi Benő lett az intézeti lelkésze és vezetője.⁶ (A Magdaléneum ma szintén a református egyház fenntartásában Fogyatékosok Ápoló, Gondozó Otthonaként működik.) Békefi Benő nagyon aktív egyházi missziós és diakonisszai munkát végzett Nyíregyházán. Már az 1930-as években Debrecenben a Diákvilág című lap szerkesztője és kiadója volt, Nyíregyházára érkezését követően pedig azonnal új folyóirat szerkesztésébe és kiadásába kezdett. 1939-ben a Szabolcsi Őrszem, 1940–1942 között a Nyírségi Virrasztó, majd 1943–1947 között a Magyar Református Ébredés című egyházi lapokat írta, szerkesztette, de egyben a lapok kiadója és terjesztője is ő maga volt Bereczky Alberttel szoros együttműködésben.

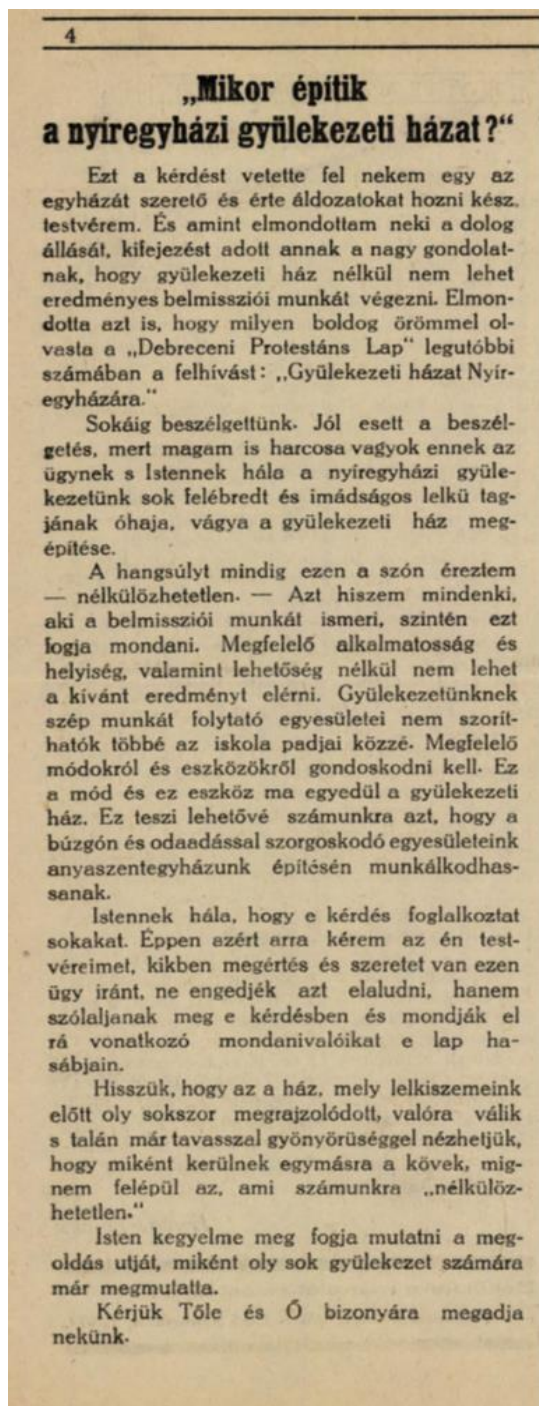

⁴ http://real.mtak.hu/88890/1/Delvideki_ebredes_tanulm_v2.pdf kézirat 6. oldal

⁵ BARTHA TIBOR – MAKKAI LÁSZLÓ (főszerk.): Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből, 1867-1978. Bp., 1983. (Studia et Acta Ecclesiastica, V.) 471. p

⁶ Csohány János: Békefi Benő két egyházkormányzati levele 1957 elejéről - Egyháztörténeti Szemle IV. évfolyam 2. szám – 2003. Miskolci Egyetem

A református egyházon belüli egyházmegújító mozgalomnak és annak két vezető személyiségének bemutatása azért volt fontos, mert a már említett Nyírségi Virrasztó című kéthetente megjelenő egyházi folyóirat 1940. október 1-jei számában Békefi Benő egy hosszú cikket szentelt annak a kérdésnek, hogy „*Mikor építik a nyíregyházi gyülekezeti házat?*“

Az itt olvasható cikkben Békefi Benő segédlelkész szorgalmazta a gyülekezeti ház létrehozását, kijelentve „gyülekezetünknek szép munkát folytató egyesületei nem szoríthatók többé az iskola padjai közzé. Megfelelő módokról és eszközökről gondoskodni kell. Ez a mód és ez eszköz ma egyedül a gyülekezeti ház“.

Azt is írta, hogy „gyülekezeti ház nélkül nem lehet eredményes belmissziói munkát végezni“, majd annak a vágyának adott hangot, hogy „talán már tavasszal gyönyörűséggel nézhetjük, hogy miként kerülnek egymásra a kövek, míg nem felépül az, ami számunkra nélkülözhetetlen“.

A nyíregyházi gyülekezeti ház építését bizonyára mások is szorgalmazták, a fellelt missziói újságcikkben említést is tett a szerző, hogy a „Debreceni Protestáns Lap“-ban is volt már korábban felhívás „Gyülekezeti házat Nyíregyházára“ címmel. A XX. század elejéig az egyházi épületeket a templom-parókia-iskola hármasság határozta meg többnyire. A népegyházzá válással azonban jelentkeztek az igények az egyéb közösségi terek, épületek kialakítására, mint a diakonissza otthonok, ifjúsági táborok, egyházi üdülők, és mindenekelőtt a

gyülekezeti házak építése. Ez a kívánalom fogalmazódott meg Nyíregyházán is, ahol ekkorra már a Tiszántúl egyik legnagyobb és igen aktív református gyülekezete formálódott.

A Tiszántúl más nagyvárosaiban hagyományosan több református gyülekezet alakult az idők során – Debrecenben például tíznél is több –, ezzel ellentétben Nyíregyházán egy református gyülekezet és egy református templom volt. (A tanyavilág reformátusai 1938-ban tömörültek önálló egyházközségbe, de saját templomuk nekik is csak 1947 tavaszán épült az Eletón vagy másik nevén a Friedmann-telepen, amelynek mai elnevezése a Kertváros.)

Szabolcs vármegye székhelyére a környékről és a szomszédos megyékből is folyamatosan települtek be a református vallású lakosok, így egy igen nagylétszámú református gyülekezetté fejlődött, amely már szükségét érezte egy gyülekezeti ház létrehozásának.

A szükség megfogalmazásából elhatározás lett, és az elhatározást tettek követték

Egy ilyen nagyformátumú döntés, mint egy gyülekezeti ház felépítése, megfontolást, tervezést és anyagi forrást, azaz sok pénzt igényel. A református egyház alulról építkező, civil egyház, ahol helyi szinten önállóan hoznak döntést a gyülekezetet érintő kérdésekben. Az egyházközséget a lelkipásztor(ok) és a gyülekezet soraiból kikerülő presbiterek együtt vezetik, a lelkészek a presbitériummal együtt jogosultak döntést hozni a világi kérdésekben.

A nyíregyházi református gyülekezet parókus lelkipásztora ebben az időben dr. Bartók Jenő volt, akit 1897. május 16-án iktattak be lelkészi hivatalába, és ezt követően csaknem félévszázadon át szolgálta gyülekezetét és városát. A kezdeményezésére 1902-ben felállították a református lányinternátust, amely az 1926-ban alapított Kálvineum elődintézménye. A neveléstudomány elkötelezettjeként nevéhez fűződik továbbá a Polgári fiúiskola is, amely 1906 szeptemberében nyitotta ki kapuit és később Jókai Mór nevét vette fel. 1927-ben emeletesre bővítették a Kálvin téren ma is álló református elemi iskola épületét. 1936-39 között folyt a templom felújítása, a karzattal és fűtési rendszerrel, illetve új orgonával történő korszerűsítése és bővítése, amely szintén Bartók Jenő lelkipásztori idejében történt meg. Pártolta a helyi Keresztyén Ifjúsági Egyesületet, amelynek díszelnöki tisztségét is ellátta. 1931-ben megválasztották a városi képviselő-testület tagjává. 1944-ben vonult nyugalomba.⁷

A gyülekezeti ház építésének gondolatát felkarolták a nyíregyházi városi református egyházközség elöljárói: a lelkészek, a gyülekezet főgondoka, a presbiterek.

⁷ Ilyés Gábor: Emlékjelek- Dr. Bartók Jenő, az iskolaalapító lelkész; Nyíregyházi Napló, 2021. május 21. 16. oldal

A presbitérium 1941. szeptember 20. napján megtartott ülésen vette napirendre a Gyülekezeti Ház építését. A javaslatot Mikecz Miklós főgondnok terjesztette elő.

Dr. Mikecz Miklós nyugalmazott vármegyei főorvost abban az évben, 1941. január 27-én iktatta be hivatalába a presbitérium, és *„ugyanekkor vettek búcsút dr. Kovách Elek főgondnoktól is, aki 33 éven keresztül volt az egyházközség főgondnoka és aki hajlott korára való tekintettel kitért a főgondnoki tisztség további vállalása alól. Ugyancsak ez alkalommal iktatták be Tót Péter újonnan megválasztott gondnokot, akit meleg szavakban köszöntöttek a felszólalók, majd a presbitérium új tagjai tették le az esküt”*.⁸

A gyülekezet anyagi lehetőségeit a korábbi építkezések kimerítették és a háború okozta gazdasági visszaesés is nyomot hagyhatott a gyülekezet bevételein, ennek ellenére az újabb építkezésre vonatkozó elhatározás komoly volt. A főgondnok előterjesztésében kitért arra, hogy az előzetes számítás szerint a költségeknek csak mintegy fele állt a gyülekezet rendelkezésére.⁹

A presbitérium Bartók Jenő elnök lelkész és Mikecz Miklós főgondnok vezetésével 1941. szeptember 20-án határozott a meglévő 75.000 pengő készpénz mielőbbi felhasználásáról, amelyből a következő hónapokban meg is vásárolták az építőanyagokat. A további költségekre banki kölcsönt kívánt felvenni a gyülekezet, melynek összegét ekkor még 60.000 pengőben határozták meg.

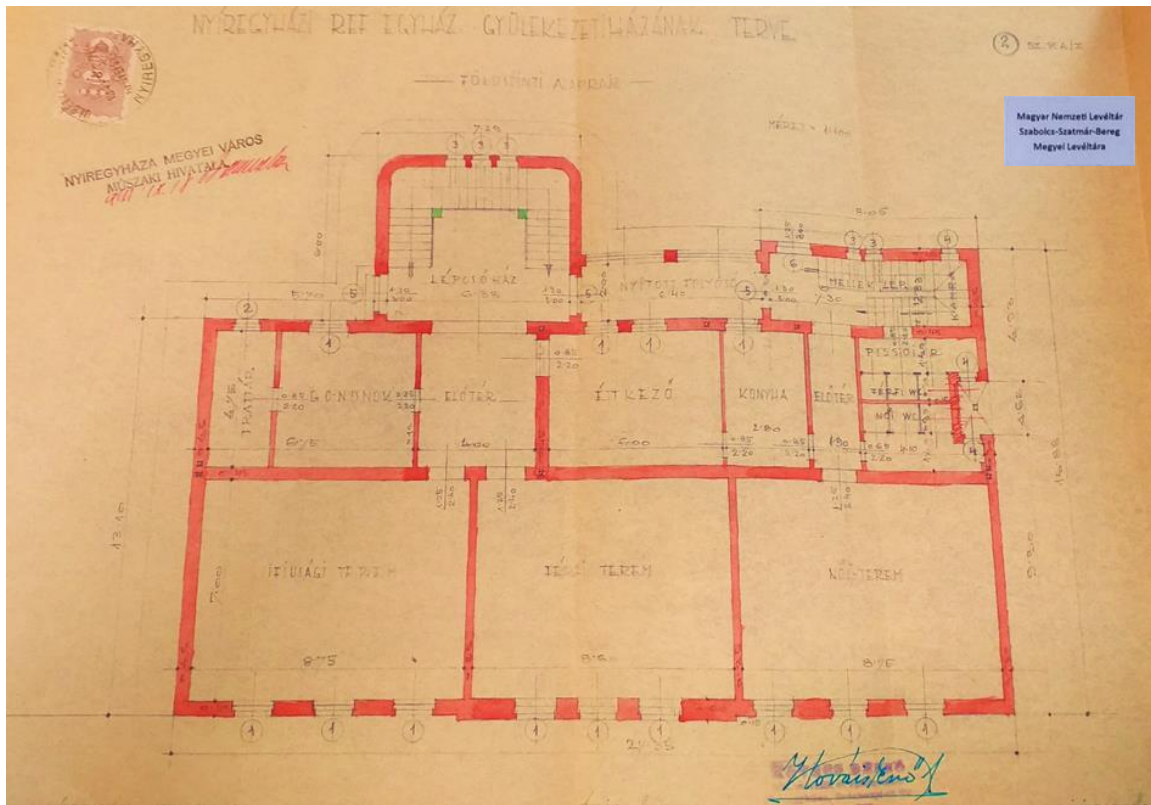
A presbitérium elé 1941. szeptember 20-án tárt eredeti terv szerint a gyülekezeti házat a Jókai Mór Polgári Fiúiskola Dessewffy téri három tantermes tanítói lakásos, földszintes épületének elbontását követően, annak helyére építették volna fel.⁹

A tanulmányhoz végzett kutatásom során a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában felleltem a presbitérium elé 1941. szeptember 20-án tárt eredeti terveket. Ugyan a Levéltárban csak két, a következő lapon bemutatott tervet sikerült fellelni – ezek a nyíregyházi városi mérnöki hivatal iratai között voltak – az engedélyezés során keletkezett dokumentumot, iratot nem. A tervrajzokon szereplő dátumokból – az alaprajz 1941. augusztus 29. napján, míg az utcai homlokzat 1941. szeptember 15. napján kelt – arra lehet következtetni, hogy a szeptember 20-ai presbitériumi gyűlésen ezeket a műszaki terveket ismerhették meg a jelenlévők.

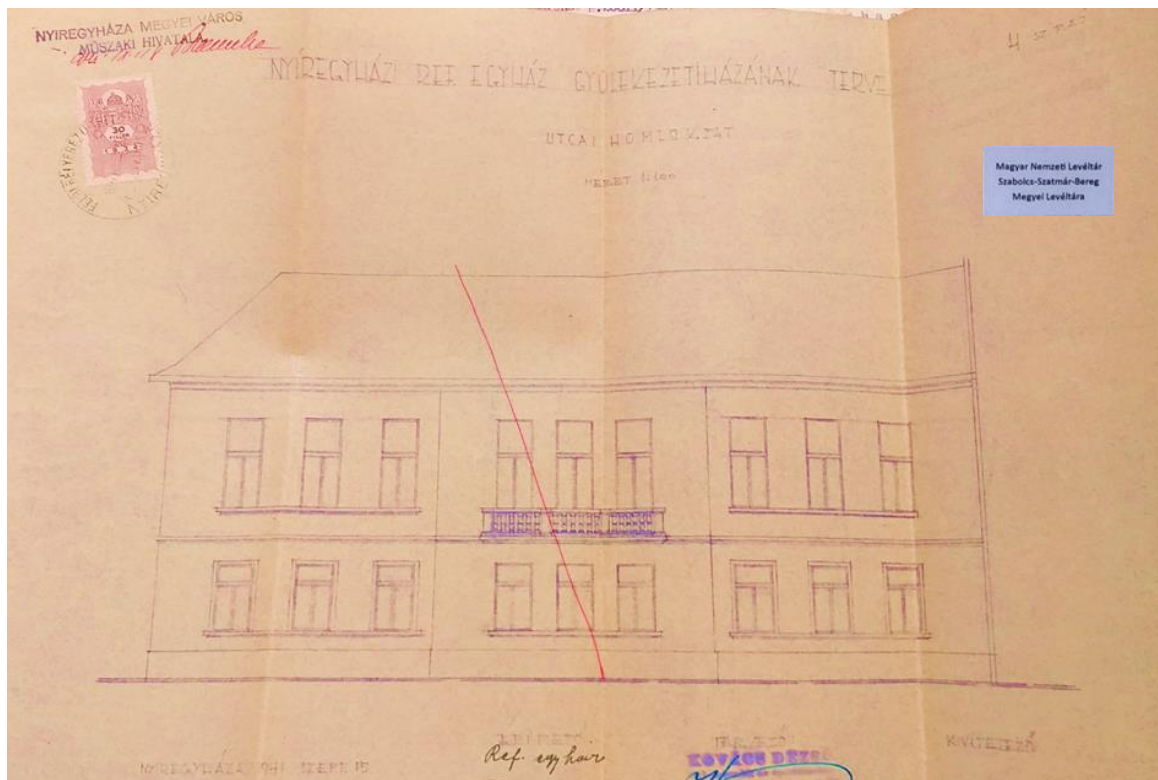
⁸ Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap című napilap - 1941. február 1. IX. évfolyam 26. (2324.) szám 8. oldal
https://library.hungaricana.hu/en/view/Nyirvidek_1941_02/?pg=7&layout=s

⁹ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1941. szeptember 20. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

1941. augusztus 29. napján kelt alaprajz tervezet. Az épület nem ilyen alappal valósult meg.¹⁰

Az utcai homlokzatról 1941. szeptember 15. napján készített tervrajz. Az épület utcafrontja végül rövidebb lett és az emeleti homlokzat három középső francia erkélye nem valósult meg.

¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára – V.192.III. 10. doboz

A református egyházközség presbiteri jegyzőkönyveit átolvasva megállapítható volt, hogy a gyülekezeti házról 1941. szeptember 20-a előtt nem esett szó a gyűlések hivatalos, dokumentált részén. Azon a gyűlésen viszont a presbitérium elé terjesztette az elnökség – azaz Bartók Jenő lelkész és Mikecz Miklós főgondnok, hogy *„Nagy Elek műszaki tanácsos úr elkészítette az egyházi telekrendezés munkálatát, mely alapul szolgálhat a telek ésszerű kiépítéséhez, és a Presbitérium amikor e tény tudomásul veszi, meleg hangú köszönetet mond Nagy Elek műszaki tanácsos úrnak”*. Nyilvánvalóan itt arról volt szó, hogy az iskolatelek és a rajta meglévő iskolaépület kisebb volt, mint amekkorára tervezve lett a gyülekezeti ház, így az új épület alapterületéhez kellett alakítani a telket.

A terveket megismerve a Presbitérium megtanácskozta, átbeszélte a lehetőségeket, és arra a megállapításra jutott, hogy az egyházközség sokkal előnyösebben és költséghatékonyabban jár el, ha nem bontja el a három tantermes iskolaépületet és a hozzá tartozó tanítói lakást, hanem a szomszédos üresen álló, úgynevezett *lelkész-kertben* építik fel a gyülekezeti házat. Az elnökség javasolta az iskola melletti egyházi telket az építkezésre, amely a városi lelkipásztor haszonélvezetében volt, konyhakerti növények termesztésére használták, így a beépítése miatt a gyülekezetnek kártalanítania kellett a lelkészt. A javaslatot a presbitérium elfogadta, az iskolaépületet végül nem bontották el, az a mai napig megvan a Bessenyei térre néző oldalon, jelenleg a Jókai általános iskola konyhájának, étkezőjének és egy kis tornateremnek ad helyet.

Így fordulhatott elő, hogy az a terv, amelyre a városi mérnöki hivatal az engedélyét és pecsétjét adta, át lett húzva piros tollal, így került be a Levéltárba és maradt fenn az utókor számára.

A Presbitérium az építkezésre versenytárgyalási hirdetményt írt ki. A hirdetményre több árajánlat is beérkezett, azok felbontására 1941. december 16-án került sor, amelynek eredményét a soron következő 1941. december 20-ai presbiteri gyűlésen Mikecz Miklós főgondnok ismertette.

A beérkezett árajánlatok egybevetése, valamint az előre nem látható kiadások figyelembevétele alapján a főgondnok a gyülekezeti ház megépítését 130.000 pengő összegben állapította meg. A főgondnok továbbá ismertette a presbiterekkel, hogy a rendelkezésre álló készpénzből már megvették a szükséges téglát, cementet, homokot, kavicsot, és a mész érkezése is mindennap várható volt már. 1941. december 20-ai gyűlésen tárták a presbiterek elé teljes részletességgel a gyülekezeti háznak Kovács Dezső nyíregyházi mérnök által elkészített tervrajzát.¹¹

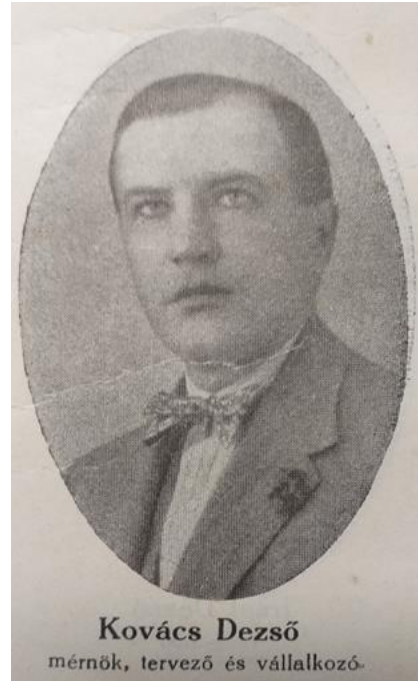
---

¹¹ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1941. december 20. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

A munkára a presbitérium az egyházközség korábbi építkezéseinél már bizonyított, kiváló munkát végző Kovács Dezsőt kérte fel, aki maga is a presbitérium tagja volt.

Kovács Dezső okleveles mérnök, építész volt. 1887-ben született Nyíregyházán, középiskoláit szülővárosában végezte, majd érettségi után a budapesti királyi József műegyetem hallgatója lett, ahol 1918-ban szerezte meg a mérnöki oklevelet. Már diplomájának megszerzése előtt kinevezték a nyíregyházi városi mérnöki hivatal vezetőjének, ahol a világháborús események miatt szükség volt az új szakemberre. A tisztséget 1914-től 1919-ig töltötte be.¹²

Városszerte otthagya keze nyomát, számos köz- és magánépületet tervezett, illetve épített fel. Református egyháztag volt és a gyülekezetben presbiteri tisztségre is megválasztották. Az egyházközség több munkával bízta meg, így többek között a Jókai Mór Polgári Fiúiskola Kálvin téri épületének emeletráépítését, a Leánykálvineum tornatermét és a templom belsőépítészeti munkálatait, a karzat kivitelezését is Kovács Dezső vállalkozása végezte.

Olvasva azt, hogy milyen sok új intézmény kezdte meg működését és milyen sok építkezés folyt Nyíregyházán a református egyház berkein belül a '30-as-'40-es években, érdemes egy kicsit összevetni azzal a párhuzammal, ami manapság szintén jellemző a nyíregyházi református egyházra, az új intézmények, új épületek megalkotása, a missziói munka, a gyarapodás. Másik dolgozat témája lehetne ezt az érdekes párhuzamot bemutatni. Legyen szabad csak annyit megjegyezni erről ebben a dolgozatban, hogy a 1941. december 20-ai gyűlésen a presbiterek megvitatták az ELETŐ-telepen – a mai Kertvárosban a Hősök temetője mellett – építendő kéttantermes, két tanítói lakásos iskola ügyét, továbbá Lukácskó András tanyai egyházségi lelkész jelentését a tanyai egyházségi imaházfelépítésének tervéről. Ugyanebben az időben folyt az Ószőlő utcai Magdaléneum bővítése, felszerelése, illetve a Jósza András utca 23. szám alatt missziós ház építése. Mindez a világháborús idők közepette. Mi ez, ha nem a jövőbe vetett megingathatatlan bizalom és remény jele.

¹² Szabolcs Vármegye fejlődése és kortörténete - Háger László szerkesztésében kiadva 1929. évben – 207. oldal

1942. éveleje - kezdetét veszi az építkezés

A nyertes árajánlat szerint 130.000 pengőre rúgó építkezés a gyülekezet presbitere, Kovács Dezső mérnök tervei és iránymutatásai szerint vette kezdetét az addig üresen álló Dessewffy téri telken. Mai szóhasználattal élve „zöldmezős beruházás” volt a szó szoros értelmében, hiszen bontani nem kellett végül semmit, hanem a korábbi veteményesek és zöldségágyások helyén kezdődött meg az építkezés 1942 tavaszán.

A 1941. december 20-ai gyűlésen a presbitérium felhatalmazta az elnökséget a pénzkölcsön felvételére az építkezés céljaira, és időközben megérkezett a Nyírségi Egyházmegye 90/1941. számú határozata is, amelyben jóváhagyták a gyülekezeti ház felépítését.

1942. január 23-ai gyűlésen az elnök-lelkész tájékoztatta a presbitériumot, hogy 67.000 aranypengő váltókölcsön felvételéről írt alá szerződést évi 6%-os kamatra a Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesülettel. A kölcsönt éves 8.000-10.000 pengős részletekben kívánták visszafizetni, annak fedezetére külön pótdót nem kívántak kivetni, és ilyen feltételek mellett 10 év alatt tervezték visszafizetni a kamatokkal együtt.¹³

A presbitérium Építető Bizottságot állított fel, amely az építkezést hivatott nyomon követni, ellenőrizni. A Bizottság vizsgálta meg az egyes munkanemekre beérkező ajánlatokat és az egyes részfeladatok elvégzését. A presbitérium külön kérésére az egyes munkálatok vállalatba adását lehetőleg református iparosok részére juttatták. A Bizottság örömének adott hangot, amikor jelentésében leírta, hogy a Gyülekezeti Ház elkészültével megoldódik az egyházi lakásának kérdése is, aki egyben, mint az épület gondozójak és felügyelője, jelen lesz a Gyülekezeti Házban, ugyanis ott fog lakni.¹³ Továbbá az elnök-lelkész azt az előrelátó gondosságot dicsérte, hogy az anyagbeszerzéseknél figyelemmel voltak a folyamatban lévő többi építkezésre, így az Elető-telepi iskola és tanítói lakás szükségleteire is.

Az Építető Bizottság javaslatára az egyes munkanemeket a következő vállalkozóknak adta ki a presbitérium:

Ferenc János építőmester

Jakab Menyhért ácsmester

Bartha István bádogosmester

---

¹³ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1942. január 23. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

Oláh E. Zsigmond asztalosmester

Székely Mihály kőfaragó

Szikszay Menyhért villamos szerelőmester

Baranyi János festő és mázolómester

Barcsik és Varga vízvezetékszerelő mesterek

A mesterek által adott árajánlatok és a már megvásárolt, illetve az előre tervezett anyagköltségek, az *életbeléptetett munkabér emelkedések*, továbbá az előre nem látható kiadások összesítését követően az építkezés végösszegét 135.538 pengőben állapították meg¹³.

A mesterek gyorsan haladtak a falak felhúzásával és az épület tető alá helyezéssel. A presbiteri jegyzőkönyvekben azonban az építkezés többi részletéről nem tettek említést.

A januári gyűlést követően majd csak a 1942. augusztus 22-ei gyűlésen tájékoztatta Mikecz Miklós főgondnok a presbitériumot az építkezésről – a jegyzőkönyv tanúsága szerint „teljes részletességgel”, és amelynek konklúziójaként elismerően megállapították, hogy „az építkezés tervek szerint halad”. Ezen a gyűlésen azonban az elnökség – azaz a lelkész és a főgondnok - felhívta a presbitérium figyelmét a belső berendezés szükségességére és felkérték a presbitérium tagjait, továbbá „a gyülekezet minden rendű és rangú tagját a berendezés nemes céljára történő önkéntes adakozásra”¹⁴. Ugyanekkor örömmel jelentette főgondnok, hogy Liszkay Dezső egyháztag a Gyülekezeti Ház környékének szépítésére fenyőfákat ajánlott fel.

A Gyülekezeti Ház építkezésének befejezését az 1942. október 29-ei presbiteri gyűlésen Tóth Péter gondnok jelentette be, és egyúttal azt, hogy az elszámolást követő hónap elsejével gondnoki és presbiteri tisztéről lemond. A presbitérium igen nagy és őszinte sajnálattal vette tudomásul a gondnok lemondását.

Visszaemlékezhet az olvasó, hogy a tanulmány 6. oldalán tettem említést Tóth Péter gondnokról, akit 1941. január 27-én iktatta be hivatalába a presbitérium Mikecz Miklós főgondnokkal együtt.

---

¹⁴ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1942. augusztus 22. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

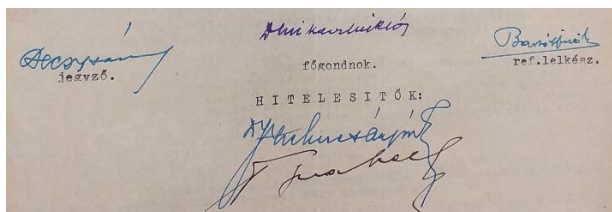
A református egyházjogban nem járatos olvasónak kedvezve szeretnék kitérni arra, hogy a református egyház a szervezetére vonatkozó rendelkezés módosításával egy éve, 2021. szeptember 26-án¹⁵ hozta vissza azt a korábbi hagyományt, hogy az egyházközségekben világi, azaz presbiteri szolgálatot teljesítő vezetőt főgondnoknak nevezik újból, mint ahogy korábban, nyolcvan évvel ezelőtt is ez a megszólítás illette meg. 1948 utáni években változott ezen egyházi tisztség úgy, hogy főgondnokból gondnok lett, egy egyházközségnek egy gondnoka lett, és csupán az egyházmegyében, illetve az egyházkerületben ilyen presbiteri vezetői tisztséget betöltő személyt illette meg a főgondnok megnevezés.

Visszatérve az 1940-es évekre, a nyíregyházi református egyházközségben főgondnokot és gondnokot is választottak, amelyet talán úgy lehetne megérteni és megmagyarázni, hogy a főgondnok volt az a személy, aki a presbitériumon belül az első volt, a főgondnok a lelkeszi elnökkel együtt alkotta az egyházközség elnökségét. A presbitérium a főgondnok helyettesítésére, munkájának segítésére választhatott gondnokot a presbiterek közül. Ezt a tisztséget töltötte be Tóth Péter, akinek több helyen Tót Péterként írták a nevét.

Annak részleteiről semmi információ nem áll rendelkezésre, hogy a 1942. október 29-ei presbiteri gyűlésen miért jelentette be a lemondását Tóth Péter, két évvel a megválasztását követően, a hat évre szóló megbízatás egyharmadánál. Valószínű, hogy az építkezés során felmerülő és kiéleződő feszültség alakulhatott ki a vezetők között, amelyet csak így tudott feloldani Tóth Péter gondnok.

A feszültség és a vita bizonyára megvolt a vezetők között - még ha erről a jegyzőkönyvekben ekkor még nem is tettek említést – ugyanis évekkel később, az 1947-es presbiteri jegyzőkönyvekben szerepelnek olyan megjegyzések és intézkedések, amelyekből arra lehet következtetni, hogy Kovács Dezső tervező-kivitelező mérnök vitában állt a presbitériummal.

Megállapítható, hogy pénzhány is nehezítette az építkezést, erről is a következőkben olvashatunk majd. Mindenesetre Tóth Péter azt vállalta, hogy az építkezés befejezését és az elszámolást megvárja, és majd csak az azt követő hónap elsejével mond le.

Aláírások a presbiteri jegyzőkönyvek végén

¹⁵ A Magyarországi Református Egyház Zsinata által elfogadott 2021. évi I. törvény

1943. éveleje - az építkezés a végéhez közeledik

1942. november 8-ai presbiteri gyűlésen Bartók Jenő elnök-lelkész ismertette a Gyülekezeti Ház közeli elkészülésének körülményeit. Ugyanakkor ismételt és nyomatékosan felhívta a gyülekezetet a belső berendezés szükségleteire való adakozásra, amelyet egyébként 1942. augusztusa óta rendszeresen megtett elnökség.¹⁶

1943. januárra végeztek a külső munkálatokkal, azonban ezt követően a belső építészeti munkákkal lassan haladtak tovább és a bútorzatra, belső berendezésekre nem is állt rendelkezésre a szükséges anyagi forrás.

Az egyházközség elnöksége nagyszabású gyűjtést hirdetett 1943. évelején, külön megszólítva a presbitereket és a Nőszövetséget. A gyülekezet női tagjait megszólítva kérték őket, hogy vegyék ki a részüket a munkákból, és vállaljanak több kézimunka elkészítését, amelyeket majd a hagyományosan májusban megrendezett vásáron tudnak majd értékesíteni, tetemesebb bevételhez juttatva ezáltal a gyülekezetet. A református Nőszövetség „készséggel eleget tett a felkérésnek, továbbá az évek alatt összegyűjtött készpénzét, amely 8.000 pengő volt, felajánlotta az építkezéshez”. Erre „az építkezésekből előállott adósságok rendezésére” volt elengedhetetlenül szükség, és ezt a nagyösszegű felajánlást azzal a feltétellel fogadta el a presbitérium, hogy az egyház azt a Nőegylet részére „búzaértéknek megfelelő valutában visszatéríti, mielőtt a Nőegylet az általa tervezett Leányinternátust létesíteni fogja”.¹⁷

Jóllehet a gyülekezeti ház belsőépítészetét még nem tudták elkezdni, illetve a belső munkálatok még félkész állapotban voltak, az épületet a gyülekezet már használatba vette, amint arra lehetősége nyílt. Erről számolt be a Békefi Benő és Bereczky Albert által szerkesztett, a Nyírségi Virrasztó nevű egyházi folyóirat helyébe lépő Magyar Református Ébredés című kéthetente megjelenő újság az 1943. február 1-jén kiadott első számában. A folyóirat arról tájékoztatta olvasóit, hogy „a Református Gyülekezeti Evangélizáció Baráti Társasága nyíregyházi és környéki tagjai február 2-án a nyíregyházi református egyház új gyülekezeti házának férfitermében csendesnapot tartanak reggel 9-től este 7-ig. Ezt az időt egészen együtt töltik megszakítás nélkül”. Ezek szerint volt annyira kész és felszerelt állapotban az épület '43 január végére, hogy abban már egy nagyobb rendezvény megtartható volt.

¹⁶ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1942. november 8. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

¹⁷ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1943. augusztus 28. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

1943. február 28. napja - az épület felavatása és rendeltetés szerinti használatba vétele

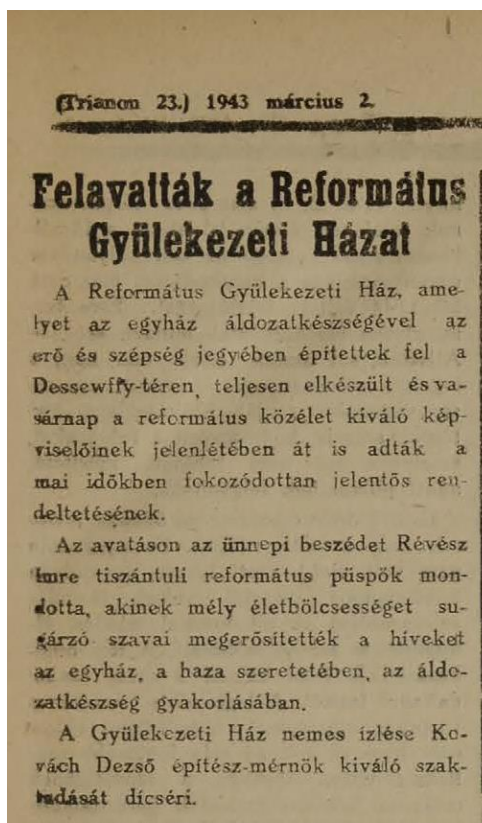
A Gyülekezeti Ház az első kapavágástól számított egy év múlva tető alatt volt és a funkcióját már el is tudta látni. Az ünnepélyes avatóünnepségére, azaz a hivatalos átadására 1943. február 28-án megtartott díszgyűlésen került sor, amelyen részt vett Dr. Révész Imre a tiszántúli református egyházkerület püspöke, id. Porzsolt István a középzsabolcsi református egyházmegye esperese, Bartók Jenő lelkész, valamint a főgondnok, a gondnok, a presbiterek többsége, a vallásoktató, több lelkész és az egyházi jegyző. A presbiterek közül hiányzott a tervező és építtető Kovács Dezső, legalábbis a felsorolásnál nem szerepel a neve.¹⁸

A díszgyűlésről készült presbiteri jegyzőkönyvből tudható, hogy aznap vasárnap lévén, a vasárnapi Istentiszteleten Révész Imre püspök hirdette az Igét, majd amint az Istentiszteletnek vége lett, a presbiteri díszgyűlésen a püspök ünnepi beszédében „meleg szavakkal méltatta” a nyíregyházi reformátusokat, kiemelve azt, hogy ugyan Nyíregyházán a reformátusok kisebbségben vannak, mégis sok többségi egyházközségen tútesz példaadó módon az elért eredményeket nézve. Beszédében hangsúlyozta a püspök, hogy „másokat megszégyenítő módon jutott a szorgalmával ilyen eredményre a mi nem gazdag nyíregyházi gyülekezetünk”, és „ezért van az, hogy Nyíregyháza tornyait látva mindig melegség önti el a szívét, és személyes üggyé vált számára a gyülekezet dolgai iránt való érdeklődés”.¹⁸ Az összegyűlt hívek előtt megfogadta, hogy „szellemiekben, anyagiakban és erkölcsiekben egyaránt törődni kíván a gyülekezettel”. Révész Imre a gyülekezet jövőjére is kitért, mondván: „tudja, hogy közeleg az őrségváltás a Nyíregyházi gyülekezetben, óhatatlanul változásnak kell beállnia”. Ezzel arra utalt, hogy Bartók Jenő ekkor már 46 éve vezette az egyházközséget, és közelgett a 74. életévében lévő lelkipásztor nyugdíjba vonulása.

Révész Imre püspök beszédében úgy méltatta Bartók Jenő lelkész munkáját, hogy „a nyugdíjba vonulással lezárul a gyülekezet külső megerősödésének korszaka, amely időszakban a belső megindulás is elindulhatott”, továbbá biztatta a híveket mondván: „Isten gondoskodik arról, hogy ne késsen a mi ébredésünk”. Felhívta a püspök a gyülekezet figyelmét arra: „minden azon fordul meg, hogy a kőfalakkal egyenlő mértékben növekedjen és épüljön fel a lelki ház is”, és „ha nemkívánatos lelkészválasztásnak nyitják meg a zsilipjeit, akkor az elsodorhatja ezt a házat, de még a templomot is”, majd imádságban kérte az Urat, mutassa meg, Ő kit választott a gyülekezet élére, és ha azt tartják majd szem előtt, nem marad el az egyház Urának áldása.”¹⁸

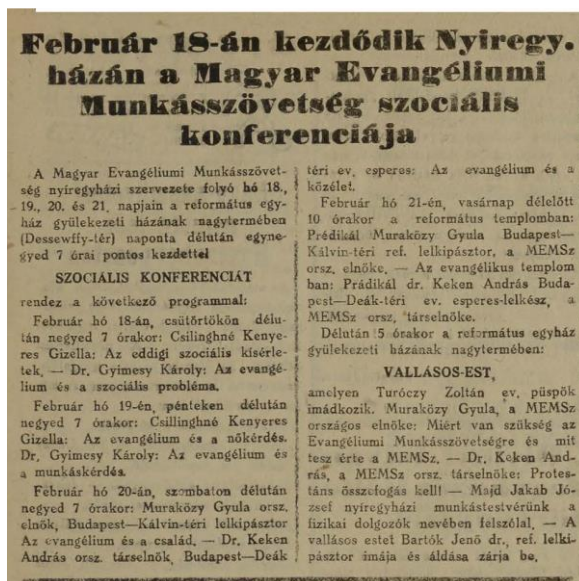
---

¹⁸ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1943. február 28. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

A megyei napilap, a Nyírvidék című újság 1943. március 2-ai számának harmadik oldalán egy rövid cikkben adta hírül, hogy a református gyülekezeti ház a Dessoeffy téren teljesen elkészült, és „a református közélet kiváló képviselőinek jelenlétében át is adták”. A rövid cikkben volt hely a tervező-építőmérnök méltatására, miszerint „a Gyülekezeti Ház nemes ízlése Kovách Dezső építész-mérnök kiváló szaktudását dicséri”. Ha már az avatóünnepségen nem vett részt, legalább az újságban megemlékeztek róla, ahol ugyanakkor ch-val írták a nevét.

De már az átadás előtt is tartottak nagyszabású rendezvényt a Református Gyülekezeti Evangelizáció Baráti Társasága által tartott csendesnapokon túl is.

Így a Magyar Evangéliumi Munkásszövetség Nyíregyházi Csoportja 1943. február 18-21. napokon Szociális Konferenciát tartott a gyülekezeti ház nagytermében. Ezt követően heti rendszerességgel tartott a Magyar Evangéliumi Munkásszövetség előadásokat, gyűléseket a gyülekezeti házbán, amelyekre a Nyírvidék című napilap utolsóoldalas apróhirdetéseiben rendszeres invitáltak, hívták a közönséget. A felavatott új épületben megrendezésre kerülő világi és egyházi

eseményekről ezt követően rendszeresen tudósítottak a helyi újságok. A Nyírvidék 1943. október 30-ai számában például a Református Nőegylet és a Soli Der Gloria Leánycsoport október 31-ei reformációi emlékünnepére hívták az érdeklődőket. Szintén a Nyírvidék 1943. december 18-ai számában emlékeztették az olvasókat, hogy másnap „december 19-én, vasárnap fél 6 órai kezdettel a Dessoeffy-téri református Gyülekezeti Házban a református egyház előadó estét rendez. Az egyházi életnek ebben az évben eme utolsó külső megnyilvánulása iránt hatalmas érdeklődés mutatkozik városzerte. Értesülésünk szerint Sebestyén Andor, a kiváló budapesti lelkipásztor „Könnyelmű beszéd“ címen tart ez alkalommal előadást”.

Margócsy József tanár úr, Nyíregyháza egykori fáradhatatlan és legalaposabb helytörténésze a méltán híres és népszerű *Utcák, terek, emléktáblák* című művének IV. kötetében - ott ahol a „református fundust” taglalja -, így ír a gyülekezeti házról: „A ház – elsősorban a nagyméretű hangversenytermének köszönhetően – évtizedeken át a város kulturális életének központja volt, mivel Nyíregyházának nem volt művelődési háza, és ehhez hasonló, színpaddal ellátott fedett tér legfeljebb a színház, illetve a Korona Szálló nagyterme volt. Ez utóbbinak viszont magas

volt a bérleti díja, és feszélyezően túldíszítettnek is tartották sokan a később Kodály Zoltánról elnevezett szállodai hangversenytermet. Ezzel szemben a gyülekezeti ház nagytermét sokkal barátságosabbnak ítélte meg a közvélemény. Maga az épület kívülről puritán és egyszerű, a közvélemény annak idején már túlságosan sivárnak nevezte. Kétségtelenül része volt a szigorúan funkcionalista épület megtervezésében és kivitelezésében a háborús hiánygazdálkodásnak, a pénztelenségnek is. Ettől függetlenül megszerette és örömmel vette birtokba a házat a gyülekezet, és a városlakók, a széles közönség is.”¹⁹

Az épület mai állapotát látva igazat adhatunk Margócsy József tanár úrnak abban, hogy puritán és egyszerű, ami ugyanakkor nem áll távol a református egyház értékrendjétől, még ha az a háborús hiánygazdálkodás és az akkori pénzsűke miatt alakult így.

Az épület címe a Dessewffy tér 7. szám lett, amely 1948-tól Bessenyei tér 7. számra változott, majd a 1990-es évek címrendezése folytán Bessenyei tér 6. számot kapta meg.

¹⁹ Margócsy József: *Utcák, terek, emléktáblák* IV. (100. o.) – Újabb híradások a régi Nyíregyháza életéből – 1997.

A gyülekezeti ház átadás utáni sorsa, az államosítás és a visszaszolgáltatása

Az előző részekben említettem, hogy ugyan 1943. januárra végeztek a külső munkálatokkal, azonban ezt követően a belsőépítészeti munkákra, továbbá a bútorzatra, belső berendezésekre nem is állt rendelkezésre a szükséges anyagi forrás, ezért – miután az épületet felavatták és a rendeltetésének megfelelően a gyülekezet birtokba is vette azt - az egyházközség elnöksége nagyszabású gyűjtést hirdetett, külön megszólítva a presbitereket és a Nőszövetséget, amelynek az összegyűjtött 8.000 pengő vagyonát is kérték felajánlani az építkezéshez.

A 1943. március 17-én megtartott presbiteri gyűlésen az elnökség a presbitérium elé tárta azt a szükséghelyzetet, hogy az 1942. január 23-ai gyűlésen megszavazott 67.000 aranypengő kölcsön mellé további 18.000 aranypengő kölcsön felvételére került sor, mert „az egyházközség hadikölcsön segélyt nem kapott, valamint az együttes adóból 7.000 pengővel kevesebb adó folyt be az elmúlt évhez képest”. A bevételkiesés mellett többletkiadások is mutatkoztak a „pótépítkezések, rendezések és egyéb kiadások terén”. A már felvett kölcsön utólagos jóváhagyását kérte az elnökség a presbitérium tagjaitól, amit megszavazott a jelenlévő 19 fő, ugyanakkor Lukácskó András, a tanyai egyházzrész lelkésze tartózkodott a szavazástól.²⁰

A belső bútorzat érdekében meghirdetett gyűjtés és vásár sikeres volt, gyűltek az adományok és felajánlások, ebből is megállapítható, hogy a gyülekezet és a város lakossága magáénak érezte az új közösségi tér sorsát.

Az 1943. augusztus 28-ai presbiteri gyűlésen Dr. Mikecz Miklós főgondnok jelentette, hogy a Gyülekezeti Ház épülete apró javítások és a kiegészítés kivételével teljes befejezés előtt áll. A Főgondnok előterjesztette, hogy „az építkezésre igénybe vett lelkész-kert kártalanítására vonatkozóan 1.200 pengő fizetessék ki”. Ez az összeget a hivatalban lévő parókus lelkészt, azaz Bartók Jenőt illette meg, hiszen végül a lelkész haszonélvezete alatt lévő, addig beépítetlen területen, a lelkész-kertben épült fel a gyülekezeti ház.

Az épület külső-belső munkálatainak végleges befejezésére valamikor 1943. őszén kerülhetett sor, de erről már nem tettek említést a presbiteri jegyzőkönyvekben. Azokban egyre inkább a többi építkezés és a többi intézmény dolgairól, ügyeiről esett szó, így többek között az elavult parókia renoválásáról, a Jósa András utca 23. szám alatt épülő evangelizációs házról, illetve az Elető-telepi gyülekezeti házról és iskoláról.

---

²⁰ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1943. március 17. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

Nem sokáig maradhatott meg épségben és sértetlenül az újonnan épített gyülekezeti ház: a végleges elkészülte után egy évvel, 1944. őszén lecsapott rá a történelem vihara, mint számtalan más épületre is Nyíregyházán és az országban. Nyíregyházát a szovjet csapatok kétszer foglalták el, másodjára 1944. november 1-jén. A német hadsereg „Wöhler” seregcsoportja 1944. október 31-ig védte Nyíregyházát, majd miután minden alakulata elérte a tiszai átkelőhelyeket, a német csapatok kiürítették a várost.²¹

A református gyülekezetben az a különös helyzet állt elő, hogy a 47 éve szolgáló Bartók Jenő lelkipásztor az előre tervezettek szerint 1944. nyarán nyugdíjba vonult. Dr. Fónyad Dezső a megválasztott új lelkipásztor viszont nem érkezett meg a hadihelyzet miatt, a helyettesítéssel megbízott Lukácskó András viszont október 18-án elhagyta a várost, családja után ment.

Ekkor Békefi Benő maradt a városban egyedüli református lelkészként, akihez Molnár Bálint lelkész csatlakozott, és ők ketten képviselték a folytonosságot a gyülekezetben. A két megszállás között, majd november 2-a után is megtartották az Istentiszteleteket és – mint azt a 1944. december 9-ei presbiteri gyűlés jegyzőkönyvében rögzítették az utókornak – „megmentették a református egyházat attól a szégyentől, hogy az orosz katonai parancsnokság felé azt kelljen jelenteni, hogy a református egyháznak nincs egy lelkésze sem”.²²

Ezen a gyűlésen rögzítették az utókor számára a frontok átvonulása során megélt eseményeket, így azt, hogy 1944. november 3-án reggel a templomot feltörve találták a hívek, ahonnan a perselyek és az úrasztala terítők eltűntek. A Leánykálvineumnak helyet adó épületet a megszálló orosz katonai parancsnokság elfoglalta, de miután a Gyülekezeti Házat sikerült a kétszeri elfoglalás alól feloldani, a polgári leányiskola a Gyülekezeti Ház alsó termeiben kezdte újra működését. Az orosz katonai parancsnokság a parókia épületét is megszállta, továbbá Békefi Benő jelentette a presbiteri gyűlésen, hogy mind a templom, mind a gyülekezeti ház, valamint az iskola és a tanítói lakások tetőzete megrongálódott, beázik, mindegyik renoválást igényel, amelyhez a presbiterek segítségét kéri.²² A következő gyűlést 1944. december 30. napján tartották meg, amelyen már részt vett az időközben visszatért Lukácskó András tanyarészi lelkész és amelyen hálát adtak, hogy immár utolsóként a parókia épülete is felszabadult a katonai megszállás alól. Ez utóbbiba helyezték el a Leánykálvineumot, és így a Gyülekezeti Házban intenzívebbé tudták tenni a gyülekezeti életet.

²¹ Számvéber Norbert: Páncélosok a Tiszántúlon - Az alföldi páncéloscsata 1944 októberében; 5. fejezet: Az alföldi páncéloscsata nyírségi szakasza, 23. csatanap; <https://mek.oszk.hu/05000/05068/html/>

²² Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1944. december 9. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

1945-től új korszak vette kezdetét az országban, úgyszintén Nyíregyházán is, de különösen igaz volt ez a nyíregyházi városi református gyülekezetre. 1945. júniusától 1959-ig Békefi Benő volt a gyülekezet megválasztott lelkésze. Az új, szovjetizálódó rendszerben Békefi Benő kiváló pártkapcsolatai révén a kommunista rendszer új egyházpolitikájának, azaz az egyházak visszaszorításának hírhedt kiszolgálója lett.²³ De erről egy külön tanulmányt lenne érdemes írni, jelen tanulmány keretei közé nem fér be.

Mindenesetre – amint azt a tanulmány elején olvashattuk – a gyülekezeti ház építésének gondolatát és szükségességét az elsők között szorgalmazta Békefi Benő, és elkészültét követően elsőként szervezett csendesnapokat, evangelizációt az új épület falai között. 1945 után, amikor az emberek a háború szörnyűségeit elfelejtendő hangversenyekre, előadásokra vágytak, a gyülekezeti és hitéleti eseményeken és rendezvényeken túl számos neves előadó, művész is teret, lehetőséget kapott a fellépéshez a gyülekezeti házban, köztük sok külföldi meghívott vendég is.²⁴

A tanulmány 12. oldalán említést tettem arról, hogy évekkel később, 1947-ben újra elővette az egyházközség elnöksége a gyülekezeti ház ügyét. Arra vonatkozó információ nem szerepel a jegyzőkönyvekben, hogy mi váltotta ki a vizsgálatot, de az 1947. április 10-ei gyűlésen Békefi Benő elnök lelkész arra szólította fel a gondnokot, hogy tegyen jelentést a gyülekezeti ház állapotáról. Az elnök indítványozta, hogy állítsanak fel bizottságot építési és jogász szakértőkből egyfelől az épület rendbehozatala, másfelől a felelősség kérdésének megállapítása végett. Említést tett még a jegyzőkönyv arról, hogy a Kultuszminisztérium 4-5000 forintot ígért, és az elnöknek szándékában volt megkeresni az Újjáépítési Minisztériumot is, de nem derül ki, hogy minderre miért volt szükség. A presbiterek felhívták az elnökség figyelmét, hogy „mielőtt a további károk megelőzésére szükséges javításokba belekezdenének, bírói előzetes szemlét kell kérni”, és indítványozták, hogy az egyházközség ügyésze tegye meg az ehhez szükséges lépéseket.²⁵ Az indítványokat elfogadták, a bizottságot felállították, de arra vonatkozó adatot nem tartalmaz a jegyzőkönyv, hogy mi váltotta ki ezeket az intézkedéseket.

²³ Csohány János: Békefi Benő két egyházkormányzati levele 1957 elejéről. www.uni-miskolc.hu. - 2017

²⁴ Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák IV.

²⁵ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1947. április 10. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

1947. június 26-án Dr. Szabó Zoltán ügyész ismertette a presbitérium előtt a Gyülekezeti Ház Bizottság jelentését, illetve a bírósági szemle eredményét, Tóth Péter volt gondnok pedig írásos nyilatkozatot tett. Mindezek alapján indítványozta az ügyész, hogy adjanak az elnökségnek felhatalmazást Kovács Dezső tervező és kivitelező mérnök elleni per megindítására.

Többek hozzászólásával az indítvány megtárgyalását követően úgy döntött a presbitérium, hogy két hét haladékot ad Kovács Dezső építőmérnöknek ahhoz, hogy „a megegyezésre hajlandóságot mutasson, és amennyiben eredménytelenül telik el a két hét vagy a mérnök hibájából nem jön létre az egyezés, akkor megteszik a feljelentést, pert indítanak Kovács Dezső ellen”.²⁶

A vita – amelynek részleteit sajnos homály fedi – az egyezés felé mozdult el, a helyzet rendeződéséről számolt be a főgondnok az 1947. augusztus 17-ei gyűlésen. Annyi azonban a beszámolóból megtudható, hogy a gyülekezeti ház nagytermét érintette a felmerült probléma, amit az időközben már Budapestre költözött, de onnan a presbitérium kérésére hazalátogató Kovács Dezsővel személyesen tárgyalt meg az Építési Bizottság. A tárgyalások megnyugtató mederben folytak és annak a reményének adott hangot a főgondnok, hogy habár túlhaladták a kitűzött kéthetes határidőt, egyezséggel lezárhatják az ügyet, de ahhoz meg kell várni az Újjáépítési Minisztérium költségvetését.²⁷

A továbbiakban nem tettek említést a gyülekezeti házról, és hamarosan el is vesztette értékes új épületét az egyházközség, hiszen mint az országban oly sok egyházi épületet és ingatlant, a nyíregyházi református gyülekezeti házat is elérte az államosítás. A presbitériumi jegyzőkönyveket tanulmányozva az is felmerült bennem, hogy a tervezőmérnök elleni eljárás és perrel való fenyegetés nem lehetett-e esetleg az államosításra való ürügy előkészítése, de ezt a részletek ismerete és a szemtanúk nélkül már nem lehet bizonyítani.

Mindenesetre tény, hogy 1948-ban államosították az épületet, amely így kikerült az egyház kezeléséből, és középiskolai fiúkollégium kapott helyet benne, amely Bessenyei Kollégium néven működött egészen az 1990-es évek elejéig. A közterület neve, amerre néz az épület frontja, szintén megváltozott: Dessewffy helyett Bessenyei tér lett, innen kapta a benne működő kollégium a nevét, ahol 43 éven keresztül koptatták a lépcsőit a szakközépiskolás fiúk.

²⁶ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1947. június 26. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

²⁷ Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei - 1947. augusztus 17. napján megtartott ülésről készült jegyzőkönyv

Az épület sorsa ezt követően a rendszerváltás időszakában, 1990-ben vett ismét új irányt, pontosabban tért vissza eredeti funkciójához. A református egyházközség - amint arra lehetőség és mód nyílt - 1990-ben bejelentette igényét az épületre. Erről még a megyei napilap, a Kelet-Magyarország 1990. június 12-ei száma is hírt adott a 3. oldalon.

A rövid újságcikkből megtudható, hogy az akkor még megyei tanácsnak nevezett megyei önkormányzat feladata volt megoldani a kollégiumi férőhelyek bővítését annak érdekében, hogy az épületet vissza lehessen szolgáltatni az egyház részére. A beruházás az Árok utcán az Inczedy György Szakközépiskola kollégiumában megvalósult, így egy év múlva, 1991. szeptember 4-ei számában már arról tudott beszámolni a

**Kollégiumbővítés
— háttérrel**

A jelenlegi jogszabályok lehetővé teszik az egyházak számára volt tulajdonaik visszaszerzését. Nyíregyházán a református egyház például a Bessenyei tér 7. szám alatti — időközben kollégiummá alakított — épületet igényli vissza. De mi legyen a kollégistákkal? — ezt vizsgálta a megyei tanács vb. A közgazdasági főosztály azt javasolta, hogy egy korábbi tervet vegyenek elő: az ipari szakközépiskola Árok utcai diákolthónának bővítését aránylag olcsón meg lehetne oldani, s a gyerekek egy részét már az induló új tanévben ott el lehetne helyezni. Többen adtak kivitelezői árajánlatot, a legjobbra 15,5 millió kellene, ezt a közgazdászok (átcsoportosítással)

Visszaadják az egyházi ingatlanokat

Nyíregyháza (KM — Cs. K.) — Az egyházi ingatlanok átadásával kapcsolatos törvény értelmében tegnap megbeszélést tartott a városházán Mádi Zoltán, Nyíregyháza polgármestere a történelmi egyházak képviselőivel. A tárgyalások után kérdeztük a polgármestert, mi-ben állapodtak meg.

— Az önkormányzati testületen belül létrehozott ad hoc bizottság feladata lesz, hogy az igényeket összesítse, s kidolgozza az elképzeléseket — mondja Mádi Zoltán.

— A történelmi egyházak képviselői most felsorolták az igényeket, amelyeket ez év szeptember-husadikáig írásban rögzítenek. Szeptember 30-ig pedig — az egyházakkal egyeztetve — kidolgozza elképzeléseit a bizottság. Várhatóan októberben vagy novemberben tárgyalja az anyagot a testület.

A törvény tízéves időtartamot szab az egyházi ingatlanok átadására, ezt most kettéválasztották egy belátható — 1994 augusztusáig tartó — és egy „be nem látható” szakaszra. Különös figyelemmel és gondnal kezelik majd az oktatási intézmények kérdését — ez érdekli legjobban a városházát, azon belül is a pedagógusokat. A Bessenyei-kollégiumot még júniusban visszaadták a református egyháznak, legkorábban jövő év szeptemberétől pedig evangélikus gimnázium lesz a Kossuth.

— Alapvetően törvényi szabályozás írja elő az egyházi ingatlanok visszaadását — folytatta a polgármester —, ezen belül arra törekszünk, hogy érvényesítsük a város érdekeit, fennmaradon a jó színvonalú oktatási rendszer, legyenek különböző arcú iskolák, amelyek közül választhatnak a szülők.

Még szeptemberben meg kell oldania az önkormányzatnak a görög katolikus teológiai főiskola tanteremgondjait, az már biztosnak látszik, hogy 1994-re egy általános iskolát kérnek az evangélikusok, a legnagyobb gondot pedig egyelőre a római katolikus plébánia épülete jelenti.

Kelet-Magyarország - mégpedig a címlapon -, hogy az egyházi ingatlanok átadásával kapcsolatos törvény értelmében megbeszélést folytatott a város polgármestere az egyházak képviselőivel. A törvény ugyan tízéves időtartamot szabott az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatására, azonban épp a református gyülekezeti házról említette meg az újságcikk, hogy azt már 1991. júniusában visszaadták az egyháznak, miután a kollégisták máshol történő elhelyezését korábban megoldották.

Ebben az időszakban a református egyház képviselői Sipos Kund Kötöny, a Nyírségi Református Egyházmegye esperese és Prof. Dr. Fekete Károly a gyülekezet

lelkipásztora volt, aki teológiai professzori és tanszékvezetői feladatai miatt épp a gyülekezeti ház visszaszolgáltatása idején lemondott lelkészi állásáról. Utódjául Sipos Kund Kötöny lelkipásztor-esperest választotta meg 1991. nyarán a gyülekezet.

²⁸ Amióta az épületet a református egyház részére visszaszolgáltatták, újra eredeti funkcióját betöltve gyülekezeti házként működik, immár több mint 30 éve. Csendesnapok, evangelizációk, előadások, hittantáborok, presbiteri gyűlések, bibliaaórák helyszíne volt, de itt kapott helyet az egyházközség lelkeszi hivatala is egy időre. Épp akkor került vissza az egyházhoz az épület, amikor a templom renoválása folyt, illetve amikor rendbe kellett hozni az életveszélyessé vált melléképületeket, az udvart.

A rendszerváltás után az egyházi ingatlanok visszaadása, az ezzel kapcsolatos tárgyalások új távlatokat nyitottak a nyíregyházi gyülekezet életében.²⁹ Ezekkel az új lehetőségekkel az egyházközség Sipos Kund Kötöny lelkipásztor vezetésével jól tudott élni a város és a gyülekezet javára, épülésére. 1995-ben a város képviselő-testületének határozata alapján a Jókai Általános Iskola – amely az államosítás után a 2-es sorszámot kapta - visszakérült az egyház kezelésébe. A nagylétszámú iskolának jól jött a szomszédban lévő, nagy bálteremmel rendelkező ház, ahol iskolai rendezvények, ünnepek, versenyek megtartására is lehetőség kínálkozott.

Amikor 2000-ben elkezdődött az új gyülekezeti terem-lelkeszi hivatal-parókia komplexum megépítése, még nagyobb szükség lett a gyülekezeti házra, hiszen a régi parókia és lelkeszi hivatal elbontásával ez az épület állt rendelkezésre minden szükséges tevékenységhez.

Sipos Kund Kötöny gyülekezeti lelkész és esperes vezetése alatt megépült, Kálvin térre néző új komplexum átadása óta a gyülekezeti alkalmak és események immár megosztva kerülnek megrendezésre a régi és az új gyülekezeti ház között, de az impozáns Kálvin-teremmel nem tud „versenyezni” a Kazettás-terem a nagylétszámú rendezvények terén.³⁰ A Kálvin-teremben farsangi bálakat, színházi darabokat, zenei előadásokat, hangversenyeket tartanak.

²⁸ A „református fundus”, benne a bal alsó sarokban az 1943-ban átadott gyülekezeti ház

²⁹ Szabolcs-Szatmár-Beregi Almanach 9. kötet. <https://napkeletnepe.hu/2018/01/17/sipos-kund-kotony/>

³⁰ A Bessenyei térre néző régi gyülekezeti ház nagytermét Kálvin-teremnek nevezték el, míg az új gyülekezeti ház nagytermének neve Kazettás-terem-

³¹ Napjainkban a gyülekezeti házban működik a Jókai Idősek Klubja, amely idősek nappali ellátását végzi, így a szolgáltatásai között van a házi segítségnyújtás és a szociális étkeztetés. Az épület földszintjén lett kialakítva egy melegítőkonyha és tálaló, az étel helyben fogyasztására is van lehetőség az étkezőben, az ellátást igénylők számára lelki és szociális gondozást biztosít az intézmény.

³¹ A fényképek a gyülekezeti ház Kálvin-termében készültek a Jókai Mór Református Általános Iskola rendezvényein. A fotók az iskola honlapján, a galériában találhatóak: <http://iskola.jokaisok.hu:8/photo/#Albums>
Az alsó képen Sipos Kund Kötönyné nagytiszteletű asszony látható, aki huszonegy esztendeig vezette Jókai Iskolát

UTÓSZÓ

Dolgozatom a 20. századi gyülekezettörténet témakörbe illeszkedve a Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség Gyülekezeti Házának történetét mutatta be. Nyolcvan év története, amely magán viseli a 20. század közép-európai, azon belül is a jellegzetesen magyar történelem jellegzetességeit. A pályaművem írásának kezdetén még nem gondoltam, hogy az épület történetének feldolgozásával ennyire mélyrehatóan, részletekbe menően beleásom magam a nyíregyházi református gyülekezet történetébe. Alapvetően az épület tervezése, építése, további sorsa érdekelt, de az anyaggyűjtés során kibontakozott előttem a gyülekezet története, az egyház tagjainak, elöljáróinak egyéni sorsa is, amely személyessé tette a kutatást.

A pályamű megírása során olyan érdekes párhuzamokra is felhívta a figyelmemet a feldolgozott téma, mint hogy a '40-es években épp olyan nagy építkezéseket folytatott a református egyház szerte Nyíregyháza területén, akárcsak jelenleg a 2020-as években, de 80 évvel ezelőtt is nehezítette a fejlesztéseket és a gyarapodást a háborús helyzet, a növekvő infláció és az anyagihiány, csakúgy, mint napjainkban.

Az épület magában csak téglá, beton, vakolat, ajtó, ablak, kő és cserép, élettelen az épületet használó emberek töltik meg. Úgy gondolom, hogy nem csupán a fizikai épületnek a történetét ismerhette meg az olvasó, hanem azon keresztül beletekinthetett az egyházközség és a gyülekezet 20. századi életébe.

32

³² A fotó az iskola honlapján, a galériában található: <http://iskola.jokaisok.hu:8/photo/#Albums>
A fotó a '90-es évekből származik. Az épület homlokzata alapvetően nem változott azóta, csupán annyiban, hogy azóta műanyag nyílászárói vannak, illetve a kéményt elbontották. A tér fái viszont megnőttek.

33

Napjainkban ilyennek láthatják a gyülekezeti házat a református templom felől nézve az arra járók. Az udvaron történő átjárás alapvetően azok számára áll rendelkezésre, akik célirányosan a Jókai Idősek Klubjába mennek, esetleg a gyülekezet valamely más intézménye ügyében, vagy személyes ügyben szeretnék felkeresni a lelkészi hivatalt, avagy a Jókai kisiskolájába viszik vagy onnan hozzák a gyereküket, és mindenekelőtt azok számára lehetőség az átjárás, akik a vasárnapi Istentiszteletre mennek, onnan távoznak. Remélem dolgozatommal sikerült felhívni a figyelmet Nyíregyháza és azon belül a nyíregyházi református gyülekezet ezen nem túl látványos, külsejét tekintve szerény, de annál hasznosabb, nagy szolgálatot tevő épületére.

---

³³ A szerző saját fényképei az épületről a templom felől nézve

Felhasznált irodalom és források

- Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák IV. – Újabb híradások a régi Nyíregyháza életéből – 1997
- Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára
V.192.III. 10. doboz
- Nyíregyháza-Városi Református Egyházközség presbitéri jegyzőkönyvek - 1941-1947
- Ilyés Gábor: Emlékjelek- Dr. Bartók Jenő, az iskolaalapító lelkész;
Nyíregyházi Napló, 2021. május 21. 16. oldal - <https://emlekjelek.hu/>
- Cserenyák László-Mező András: Nyíregyháza története - Nyíregyháza, 1987
- Garai Péter: Romantikus építészeti kalandozások – Nyíregyháza és környéke 2014
<https://avorospostakocsi.hu/>
- Csohány János: Békefi Benő két egyházkormányzati levele 1957 elejéről.
www.uni-miskolc.hu. – 2017
- Szabolcs Vármegye fejlődése és kortörténete – szerkesztő: Háger László – 1929
- Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap című napilap számai 1941-1944
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/helyi_lapok_nyiregyhaza_nyirvidek/
- Bán István: Arctalan szolgálók - Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 2007/4. szám
<http://www.mzsk.hu/szemle/szemle-evfolyam/2007/> - 2017. július 21.
- BARTHA TIBOR – MAKKAI LÁSZLÓ: Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből, 1867-1978. Bp., 1983. (Studia et Acta Ecclesiastica, V.)
- Ésik Sándor által alapított és szerkesztett Napkeletnepe weboldal:
<https://napkeletnepe.hu/>
- <https://napkeletnepe.hu/2018/01/17/dr-fekete-karoly/> Hajdú-Bihari Almanach 3. kötet. In-Forma Kiadó Nyíregyháza 2003.
- <https://napkeletnepe.hu/2018/01/17/sipos-kund-kotony/> - Szabolcs-Szatmár-Beregi Almanach 9. kötet. In-Forma Kiadó Nyíregyháza 2000.
- Számvéber Norbert: Páncélosok a Tiszántúlon - Az alföldi páncéloscsata 1944 októberében - nyírségi szakasz; <https://mek.oszk.hu/05000/05068/html/>
- A nyíregyházi Jókai Mór Református Általános Iskola honlapja:
<http://iskola.jokaisok.hu:8/photo/#Albums>
- A szerző által az épületről készített fényképek

A pályaművet dr. Dezső Bálint készítette és befejezte 2022. augusztus 15. napján.